

LJUBINKA RAJKOVIĆ

TURSKE ZAGONETKE U LETOPISU MULA MUSTAFE FIRAKIJA

Turske zagonetke o kojima će biti reči, zabeležene su u rukopisu koji je, sudeći prema najranijem zapisu, mogao nastati pred kraj XVIII veka. Čuva se u Arhivu grada Sarajeva.¹ Na osnovu ispitivanja utvrđeno je da je taj rukopis deo Letopisa Mula Mustafe Firakija, za koga Mehmed Mujezinović veruje da je sin sarajevskog letopisca iz XVIII veka Mula Mustafe Bašeskije — Ševkija.² Ako je to tako, onda je autor rukopisa rođen 1775. godine. Kako bilo da bilo, prema zapisima u fragmentarno sačuvanom Letopisu, autor je događaje beležio u razdoblju od 1799. do 1827. godine.³ O autoru i Letopisu čitalac može naći više u radu Rašida Hajdarovića.⁴

U ovom radu nas jedino interesuju zagonetke koje je Firaki uneo u svoj Letopis, i to dvadesetak turskih i jedna arapska, koja je veoma zanimljiva. Tekst zagonetki je prenet bez intervencija, a može se primetiti da je originalni tekst bez većih pravopisnih grešaka, tim pre se to može reći jer pravopisna pravila nisu nikada u osmanskome jeziku naročito ni poštovana, bar što se tiče turskih reči. Zapaža se da se neke reči pišu na način koji je bio ustaljen u Bosni i Hercegovini.

¹ Rukopis ima signaturu R 27 i sastoji se od dve neukoričene sveške formata 20 × 28 cm. Stranice su paginirane kasnije.

² *Mula Mustafa Ševki Bašeskija, Ljetopis (1746—1804)*, Prevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović, Sarajevo, Veselin Masleša, str. 20.

³ Kako se ne zna kada je Firaki umro, smatramo da ne bi bilo suviše izneti jednu fantastičnu pretpostavku. Ako je Firaki koristio

zbirku turskih zagonetki »*Letâif-i Elgâz*« iz 1873. godine, a na tu nas pomisao navodi činjenica što se u njoj nalazi šest zagonetki koje su skoro istovetne sa onima u Firakijevom Letopisu, onda je Firaki bio živ još 1873. godine i približavao se stotoj godini života.

⁴ Rašid Hajdarović, *Medžmua Mula Mustafe Firakije, Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXII—XXIII/1972—73, str. 301—314.

Od ukupno osamnaest zagonetki, devet ih je zabeleženo pod naslovom *mu'ammâ*, pet pod naslovom *beyt*, a četiri su bez naslova. Za zagonetke su, sem za četiri, date i odgonetke.

Kako će se iz objašnjenja videti, većina zagonetki iz rukopisa pripada vrstama koje nazivamo *mu'ammâ* i *lugaz*. U zagonetki koja se označi kao *mu'ammâ* treba otkriti ime, u *lugazu* predmet ili pojam. Tako je u divanskoj i ašičkoj poeziji. Kod našeg autora vrste se brkaju, a to mešanje srećemo često i kod drugih. Najbolje naše reči ilustruje naziv zbornika zagonetki iz 1875. godine »*Mu'ammâ-nâme*« a on sadrži 102 *lugaza*.⁵

TEKST TURSKIH ZAGONETKI U FIRAKIJEVOM LETOPISU,
NJIHOV PREVOD I OBJAŠNENJA

I (str. 2)

Tekst:

Beyt

Kes muidin başını hem müderrisin ayağı
Ko müderris ayağı ol muidin başına ta bulasın ismini
S a i d

Prevod:

Distih

Muidu (suplentu) odseci glavu i muderisu (profesoru) nogu
Muderisovu nogu stavi na muidovu glavu i naći ćeš ime
njegovo.

(Odgonetka je): Said

Za odgonetanje ove zagonetke, koja je tipična *mu'ammâ*, potrebno je znati arapski pravopis. Prema zagonetki muslimansko muško ime Said dobićemo ako slovu »sin«, tj. poslednjem slovu reči *muderis* dodamo slova »ajn«, »je« i »dal«, tj. kraj reči *muid*. Grafički predstavljeno rešenje ove zagonetke izgledalo bi ovako:

سعيد = مدرس + سعيد

Istu zagonetku, ali u korektnijoj varijanti nalazimo u rukopisu koji se čuva u Orijentalnoj zbirci JAZU-i (No 1044, L. 114a), a koja glasi:

Kes müderris ayağını hem muidin başını
Ko ayağı baş yerine ta bilesin adını

⁵ *Mu'ammâ-nâme*, (Istanbul), Haydar Efendi Matbaası, 1875.

što u prevodu znači:

Odseci muderisu nogu i muidu glavu
Stavi nogu na mesto glave i saznaćeš ime njegovo.

Ovu zagonetku uvrstili su İlhan Başgöz i Andreas Tietze u šarade. (Bilmece: A corpus of Turkish Riddles, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1973, str. 931).

II (str. 2)

Tekst:

Beyt

Bir göz yarı taş üzerine kosan
Bir güzel dilberin adı olur

İsm-i Ömer

Prevod:

Distih

Ako staviš oko u sred kamena
Dobiće se ime lepog dragana.

(Odgonetka je): Omer

Da bi se odgonetnula ova zagonetka, treba znati da se na arapskom *oko* kaže *ayn*, a to je i ime slova koje prema zagonetki treba umetnuti u sred reči mermer, s tim što smo odbacili prvi slog. Na taj način dobijamo muslimansko muško ime Omer.

Istu zagonetku, ali bolje fakture, nalazimo u rukopisu koji se čuva u Orijentalnoj zbirci JAZU-i (No 1044, L. 114b), a koja glasi:

Yarım taş üstüne bir göz komuşlar
Anı bir dilberin adı demişler

i mogla bi se prevesti:

Stavili su oko u sred kamena
To je ime lepog dragana.

III (str. 2)

Tekst:

Beyt

Üç otuzlen bir otuz bir ad olur
Bu muammayı bilen üstad olur

İsm-i Celal

Prevod:

Distih

Od tri, trideset, jedan i trideset ime jedno nastaje
Ko odgonetne ovu zagonetku majstor postaje.

(Odgonetka je): Dželal

Ključ za rešenje ove zagonetke je numerička vrednost arapskih slova, u sistemu koji je poznat pod imenom »ebdžed hesabi« (ebced hesabi) i koji se koristi za sastavljanje hronograma. U našem slučaju imamo obrnut postupak. Za rešenje zagonetke bitan je samo prvi stih: broju tri odgovara slovo »džim«, broju trideset slovo »lam«, broju jedan slovo »elif« a broju trideset slovo »lam«. Pomenuti grafemi daju muslimansko muško ime Dželal. Istu zagonetku, samo pod naslovom mu'ammâ i bez odgonetke nalazimo u jednom rukopisu turskih narodnih pesama koji je nastao početkom XIX veka u Hercegovini (Univerzitetska biblioteka u Beogradu, I. B. 27657, str. 4). Prvi stih te zagonetke je istovetan sa zagonetkom u Firakijevom Letopisu, a drugi stih glasi:

Bu mu'ammâyı bilen pek üstad olur

koji možemo prevesti na sledeći način:

Ko odgonetne ovu zagonetku velemaistor postaje.

U ovom stihu imamo suvišnu reč »pek« (vrlo) koja kviri metriku.

IV (str. 2)

Tekst:

Beyt

Sende var bende var âlemde yok
İnsanda var adamda yok
Mısır'a gittim sertaser ettim aradım bulmadım
Şam'a gittim üç tane buldum

Noktalardır

Prevod:

Distih

U tebi ga ima, u meni ga ima, u svetu ga nema
U čoveku ga ima, u muškarcu ga nema
Oдох u Misir, celog ga pretražih i to ne nađoh
Oдох u Damask i tamo nađoh tri komada.

(Odgonetka je): Tačke

Rešenje ove zagonetke nalazi se u otkrivanju reči koje napisane imaju (sen, ben, insan, Şam), odnosno nemaju (âlem, adam,

Mısır) dijakritičke tačke. Neka slova arapskog pisma imaju jednu, dve ili tri dijakritičke tačke. Četvrti red zagonetke aludira na tri tačke koje ima slovo »sin« u reči Şam (Damask), a kojih nema u reči Misir. Sličnu nalazimo kao umetničku varijantu u zbirci turskih zagonetki pesnika Abdi-a »Letâif-i Elgâz«, Istanbul 1873, na 21. str., i ona glasi:

Ol nedir kim ikidir insanda — üçten artik olmadı hayvanda
Sende var bende var ademde yok — cümlede vardır desem
âlemde yok

i moglo bi se prevesti:

A šta je to: u čoveku ga ima dva — u životinji ne više od tri
U tebi ga ima, u meni ga ima, u muškarcu ga nema — ako
bih rekao: u sviju ga ima, ali u svetu ga nema.

V (str. 2)

Tekst:

Beyt

Bir yumurta gördüm
Beğcami kubbesinden büyük

Beyt

Ve bir yumurta dahi gördüm
Kale kapusuna sığmaz

(U rukopisu bez odgonetke)

Prevod:

Distih

Video sam jedno jaje
Veće od kupole Begove džamije.

Distih

I još jedno jaje sam video
Ne može ući u tvrđavsku kapiju.

Pošto u rukopisu zagonetke nisu odgonetnute, pokušaćemo da ih odgonetnemo na osnovu sličnih iz zbirke İ Başgeza i A. Ticea (İlhan Başgöz and Andreas Tietze, *Bilmece: A Corpus of Turkish Riddles*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1973, str. 309. i 416). Za prvi bejt zagonetke odgonetka bi mogla biti: svetiljka na minaretu Begove džamije u Sarajevu, a za drugi: čovečje oko. Ovom prilikom ne možemo preskočiti Firakijeve marginalne napomene: »Başkadir bu satır« (Ovaj red je drugačiji).

To bi moglo da znači da se Firaki udaljio od uzora. Kakav god i koji god da je taj uzor, Firaki je zagonetki dao lokalni kolorit.

VI (str. 3)

(U rukopisu bez naslova i odgonetke)

Tekst:

Ol nedir kim? Bir gümüşten kala gördüm anda haps olmuş âb
Geldi zehrîn (sic) topu ile feth etti âfitâb

Prevod:

A šta je to? Srebrnu sam tvrđu video u kojoj je voda zatočena
Sunce dođe s topovima zlatnim i osvoji je.

Umetnička varijanta ove zagonetke u kvantitativnom metru remelu može s uzeti kao tipičan primer za *lugaz* u divanskoj književnosti. Neznatno se razlikuje od naše. Nema uvodne formule »Ol nedir kim? (A šta je to?) i glasi (Hilmi Yücebaş, Şair Padişahlar, İstanbul, Yeni Matbaa, 1960, str. 103):

Bir gümüşten kala gördüm anda gizlenmişti âb
Attı zerrin topunu feth etti anı âfitâb

što bi se moglo prevesti:

Srebrnu sam tvrđu video u kojoj se voda pritajila
Sunce zlatan top ispali i tvrđu osvoji.

Ova zagonetka kojoj je odgonetka: Led i sunce koje ga topi, iz divanske književnosti je dospela u narodnu. U folklornoj tradiciji nalazimo je u desetak varijanti (İlhan Başgöz and Andreas Tietze, op. cit., str. 830) i u njima se svima lako dá prepoznati umetnički uzor.

Zagonetanje i odgonetanje, što je često pratio *tanzîr*, odnosno dopunjavanje sagovornika u vidu pesničkih bravura ex abrupto, spadali su u svojevršno prekraćivanje vremena i zabavu na dvorovima turskih sultana i u tome su učestvovali, pored poznatih pesnika i ljudi od pera i sami sultani. Tako, na primer, među turskim prinčevima i sultanima kao ljubitelji zagonetanja pominju se princ Džem (1459—1494) i sultan Murat IV (1623—1640). Prvi beyt u zagonetki pripisuju sultanu Ahmedu III (1703—1730) koji je među pesnicima-sultanima poznat kao Nedžib-i Ahmedi. Drugi beyt je dodao kao *tanzîr* divanski pesnik Sejid Vehbi (autor Sûrnâme, knjige o dvorskim svetkovinama) koji je bio savremenik i štíćenik Ahmeda III i velikog vezira Damad Ibrahim paše, iz doba koje se u divanskoj književnosti naziva *Lâle devri* (Doba lala) (Hilmi Yücebaş, op. cit., str. 54, 98. i 103).

VII (str. 3)

(U rukopisu bez naslova i bez odgonetke)

Tekst:

Ol nedir kim: yoktur cismiyle can
 Karnı içi dopdolu yılan cıyan
 Dili yoktur yetmiş iki dil söyler
 Başını kesicek söyler ayan

Prevod:

A šta je to: u njegovom telu duše nema
 Trbuh mu je prepun zmiija i akrepa
 Sedamdeset i dva jezika govori, a jezik nema
 Kad mu glavu odseku on govori razgovetno.

Na osnovu veoma slične u zbirci İ. Başgeza i A. Ticea (op. cit., str. 570) odgonetka je: Olovka (kurşun kalem). Skoro istovetnu zagonetku, samo bolje fature i sa netačnim odgonetajem: Sat (saat), nalazimo u rukopisu koji se čuva u Arhivu grada Sarajeva (R 339, str. 101) koja glasi:

Ol nedir ki yokdurur cisminde can
 Karnı içi dopdolu yılan cıyan
 Dili yokdurur yetmiş iki dil bilir
 Başını kes şühhesiz söyler ayan

što u doslovnom prevodu glasi

A šta je to: u njegovom telu duše nema
 Trbuh mu je prepun zmiija i akrepa
 Jezik nema, a sedamdeset i dva jezika zna
 Odseci mu glavu, besumnje će govoriti razgovetno.

»Sedamdeset i dva jezika govori«, tj. zna sve jezike sveta, aluzija je na verovanje kod Turaka da na svetu ima 72 ili 72 i po naroda. »Polovina naroda« odnosi se na cigane. Zanimljivo je pomenuti da je isto verovanje postojalo kod Južnih Slovena u srednjem veku; »polovina naroda« je cakonski na Peloponezu. (Up. Đorđe Sp. Radojčić, Književna zbivanja kod Srba u srednjem veku u tursko doba, Matica srpska, Novi Sad 1967, str. 34.)

VIII (str. 23)

(U rukopisu bez naslova i bez odgonetke)

Tekst:

Biricik bir dahacik
 Altı duvar üstü açık
 Geldi konu bir serçecik

Ol serçecik ne yer yine öter
 Hemen ister bir şekerli baklavacık
 Şeker ile şekerlenmiş
 Badem ile donanmış
 İslah gül su ile islanmış

Prevod:

I još nešto neviđeno
 Šest zidova, gore otvoreno
 Jedan vrapčić je sleteo
 I taj vrapčić šta će jesti, opet će cvrkatati
 U taj mah je pozeleo slatku baklavicu
 Šećerom zaslađenu
 Bademom ukrašenu
 Divnom ružinom vodom zalivenu.

Sudeći prema sličnoj zagonetki u zbirci I. Bašgeza i A. Ticea (op. cit., str. 105), odgonetka bi mogla biti: Pčela.

IX (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i topuz

Ol nedir kim bir ayaklı yerde gitmez
 Kulağı altıdır amma işitmez
 Boğazından asarlar ol fakiri
 Olur bir ejderin âhir esiri

Prevod:

Zagonetka: Topuz

A šta je to: jednu nogu ima, zemljom ne ide
 Šest ušiju ima — ali ne čuje
 Tog jadnika za grlo vešaju
 Na kraju je sužanj aždaje.

»Sužanj aždaje«, tj. sužanj silovitog konja. U kući topuz se vešao o klin, na to aludira treći stih zagonetke, a na konju mu je mesto o unkašu, na šta aludira poslednji stih zagonetke.

Ova kao i sledeće zagonetke u Firakijevom Letopisu zabeležene su pod naslovom »mu'ammâ«, mada svih devet pripadaju vrsti zagonetki koje zovemo »lugaz« i u njima treba otkriti neki predmet ili pojam. Međutim, ovde reč »mu'ammâ« nije upotrebljena u značenju logograf, već u značenju zagonetka uopšte.

X (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i altın

Ol nedir kim pür-mübtelâ hem nev-civan
 Kim görürse meyleder ana heman
 Ol güzeldir mahtaba benzer
 Amma yüzü safrana benzer

Prevod:

Zagonetka: Zlatnik

Ko je to momče što svakog dovodi u iskušenje
 Ko ga vidi, odmah mu se svidi
 On je lep, sjajnom mesecu je sličan
 Samo mu je lice boje šafrana

Književnu varijantu ove zagonetke nalazimo u zbirci »Letâif-i
 Elgâz (Istanbul 1873, str. 9). Neznatno se razlikuje od naše i glasi:

Ol nedir kim bir mülâyim nev-civan
 Kim görürse meyleder ana heman
 Zati şûh amma mizacı safravî
 Anın için olmamış cismi kavî
 Nâmdâridir cihanın ol güzel
 Mâhtâba benzer el-hak bî, bedel

što doslovno prevedeno znači:

Ko je taj nežni mladić
 Ko ga vidi odmah mu se svidi
 Vragolast je, ali je prirode žučne
 Zbog toga mu telo nije snažno
 Lepotan taj širom sveta poznat
 Zbilja nema premca, sjajnom mesecu je sličan.

XI (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i iğne

Bir küçük giyadan zayıf
 Bir gözü var ol dahi hayli nahif
 Nereye gitmek isterse her-an
 Kuyruğıyle bulur yolu ol heman

Prevod:

Zagonetka: Iгла

Od vlata trave je tanja
Jedno oko ima i ono je sićušno
Kad god poželi nekud otići
Svojim repom put će brzo naći.

Umetnički oblik ove zagonetke nalazimo u zbirci »Letâif-i Elgâz«, na str. 9. Veoma se malo razlikuje od naše i glasi:

Nedir ol bir küçük yılan-i zayıf
Bir gözü var o dahi hayli nahif
Nereye gitmek isterse her-an
Kuyruğıyle bulur yolu o yılan

što doslovno prevedeno znači:

Kakva je to mala i tanušna zmija
Jedno oko ima i ono je sićušno
Kad god poželi nekud otići
Ta zmija će repom naći put.

XII (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i süpürge

Ol nedir kim çok sakallı bir herif
Hem kasır-ul-kamet hem gayet nahif
Hizmete bel bağlayuptur rûz şeb
Ber-mikdâr amma bi-edep

Prevod:

Zagonetka: Metla

A šta je to: mnogo bradat čovek
I malog je rasta i silno je mršav
A vazda je poslu predan
Koristan je, ali je neotesan.

XIII (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i üzüm asma

Ol nedir kim boyu gayet uzundur
Kendi durur kızı akçe kazanır

Prevod:

Zagonetka: Vinova loza čardaklija

A šta je to: visoka je i te kako
Besposličići, a ćerka joj pare zarađuje

Umetničku varijantu ove zagonetke nalazimo u zbirci »Le-tâif-i Elgâz«, Istanbul 1873, na str. 6, sa odgonetkom: Asma üzümü. Razlikuje se samo u poslednjoj reči prvog stiha. Umesto »uzundur« (visoka je) imamo »uzanır« (izdužila se). Smisao je isti. Umetnička varijanta ove zagonetke ušla je u folklornu tradiciju. Nalazimo je u istovetnom obliku u zbirci I. Bašgeza i A. Ticea (op. cit., str. 365).

XIV (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i oyun mankale
Ol nedir kim çoktur anın gözleri
Ne ayağı vardır ne de sırrı (sic)
(Ne ayağı vardır ne de seri)

Prevod:

Zagonetka: Igra mankale
A šta je to: Oka su mu mnoga
A nema ni glave niti noga.

Sudeći po uvodnoj formuli »Ol nedir kim« (A šta je to?) reč je o umetničkoj zagonetki čiji izvorni tekst nismo mogli utvrditi. Uz to, drugi stih zagonetke smo ispravili, jer ovako kako je napisan u Firakijevom Letopisu neprevodiv je. I jezički i metrički je nekorektan.

Drugi naziv za igru »mankale« je »altı ev« (šest kuća) jer se igra s kamenčićima koji se ubacuju u šest jamica.

XV (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i bahar faslı
Nedir ol taze mahbub-i dilârâ
Ki aşık olmuş ana cümle zibâ
Az geldikte ana karşı giderler
Şehirde gül donanması ederler

Prevod:

Zagonetka: Proleće
Ko je taj mladi vazljubljeni lepotan
U koga se zaljubila svakolika lepota

Kad stiže, u sretanje mu polaze
U gradu se praznuje praznik ruža.

Skoro istovetna sa našom je književna varijanta ove zagonetke, samo sa odgonetkom: yaz (leto) u zbirci »Letâif-i Elgâz«, str. 11. i glasi:

Nedir ol taze mahbub-i dilâdâ
Ki aşık olmuş ana cümle dünya
O geldikte ana karşı giderler
Şehirde gül donanması ederler

Ko je taj mladi vazljubljeni lepotan
U koga je ceo svet zaljubljen
Kad on stigne, u sretanje mu polaze
U gradu se praznuje praznik ruža.

XVI (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i can u dil

Nedir ol bülbül-i kafes-perver
Yaz ve kış ol kafeste seyr eyler
Ana bir dudu tercüman olmuş
Ne güzel birbirini bulmuş
Her ne isterse bülbül-i nalan
Söyleyüp tuti anı eyler beyan
Özge sırrdır bu nükte-i pinhan
Aferin kim ederse anı ayan

Prevod:

Zagonetka: Duša i srce

Srce

Kakav je to slavuj što krletku čuva
I leti i zimi po krletki šeta
Papiga je njemu tumač postala
Kako su se divno našli njih dvoje.

Duša

Sve što god poželi taj slavuj setni
To papiga saopšti i obelodani
Posebna je tajna ta skrivena naslada
Svaka čast onome ko to razjasni.

Zagonetka je identična sa zagonetkom u zbirci »Letâif-i Elgâz«, na str. 10. Pada u oči na koji je način Firaki zabeležio ovu

zagonetku. Tekst oba katrena poslužila su mu da obrazuje dva romba u čijoj je sredini upisao odgonetku što sve podseća na pticu u kavezu. Ovo govori da je Firakiju bila poznata turska poetska slika ptice u kavezu, koja je otkrivala odnos duše i tela.

XVII (str. 36)

Tekst:

Mu'ammâ-i eđer

Ol nedir kim iki tepe bir dere

Hak buyurdu erlere

Ayakları kaldırın

Şu dereyi doldurun

Prevod:

Zagonetka: Sedlo

A šta je to? Dva brega jedan dol

Muškarcima naredio bog

Noge podignite

Tu dolinu popunite.

I oblikom i u pogledu jezika, ova zagonetka, samo bez uvodne formule »Ol nedir kim« (A šta je to?), predstavlja tipičnu narodnu zagonetku. Sastavljena je po uzoru na veoma staru i veoma omiljenu pesničku vrstu turske narodne poezije *mani*, koja se i danas održala. U našem slučaju imamo katren u pravilnom sedmercu sa pauzom posle svakog četvrtog sloga.

XVIII

Zagonetka na arapskom jeziku (str. 56)

Prevod:

Video sam ženu sa deset ljudi, pa sam je upitao: »Šta su ti ovi?« Ona je odgovorila: »Jedan od njih mi je muž, četvorica su mi braća i petorica su mi robovi, a svi su iz jedne utrobe.« *Odgovor:* Žena je kupila robinju i njenih šest sinova. Jednog od njih je oslobodila i udala se za njega. Robinju je udala za svoga oca i ona mu je rodila četiri sina, tako su joj oni braća. Sva deseterica su, dakle, iz jedne utrobe.

Ista zagonetka, koja je po tipu slična onoj našoj: »Muž i žena, brat i sestra, zet i šura, koliko su druga?«, nalazi se u jednom ru-

kopisu Orijentalne zbirke JAZU-i (No 1627, L. 4b—5a), ispod koje je drugom rukom napisan odgovor i sledeći tekst, takođe na arapskom:

»Ispisao sam ovaj odgovor kada sam se iz Istambola (Cari-grada) vratio u rodno Jajce. Pročitao sam ovu međzmu-u i palo mi je u oči ovo pitanje. Zapitao sam se: 'Koliko je ostavio prvi poslednjem (prepisivaču)?'. Ispisao sam ovaj odgovor božjom naklonošću u nedelju 14. zulhidže 1314. godine (16. maja 1897. godine), ja ubogi kome je potrebna božja pomoć, Hafiz Muhamed Tevfik sin Jusuf efendije s nadimkom Okić.«

Ovu belešku pominjemo jer je bez sumnje iz pera Hafiza Mehmeda Tevfika efendije Okića, koji je bio profesor i upravitelj Osman kapetanove medrese u Gračanici, a kada je 1910. godine prešao u Sarajevo jedno vreme vršio je dužnost reis-ul-uleme. Dodajmo i to da je on otac našeg orijentaliste i profesora Ankarskog univerziteta Muhameda Tajiba Okića (1902—1977).

Na kraju, želim da se toplo zahvalim Rašidu Hajdaroviću koji mi je dozvolio da objavim zagonetke iz Firakijevoeg Letopisa na kome je on u to vreme radio.

R é s u m é

DEVINETTES TURQUES DANS »LES ANNALES DE MOULA MOUSTAFA FIRAKI«

L'auteur a extrait, puis traduit et expliqué 18 devinettes de l'un des manuscrits orientaux que nous appelons techniquement *meğmâ'a* que l'on avait attribué à Moula Moustafa Firaki, fils de l'annaliste bien connu de Sarayevo du 18e siècle Moula Moustafa Bacheski-Chevki.

L'une de ces devinettes est en langue arabe et les autres en turque. Les devinettes sont au fond de belles factures et la plupart appartient à des espèces que nous appelons *lûğaz* et *mu'ammâ*. Les devinettes restantes appartiennent à la tradition folklorique, que nous appelons *bilmeğe*. Pour les devinettes du manuscrit de Firaki, excepté pour quatre, on a donné aussi les réponses déchiffrées.

En comparaison les devinettes de Firaki avec celles de recueil de devinettes *Letâif-i Elğâz* de 1873, l'auteur a constaté, qu'il s'y trouvaient six devinettes, qui sont presque identiques avec celles que nous trouvons dans le manuscrit de Firaki. L'auteur a admis, se basant sur se fait, que Firaki aurait atteint un âge très avancé à telle époque, si ce manuscrit était l'autographe de Firaki.